

senyoria de Benidorm, la (HIST)

La paraula valenciana *senyoria* pot aparéixer en la documentació amb diversos significats. Es pot aplicar per designar el conjunt de béns immobles, especialment les terres i cases, sobre les quals un senyor territorial tenia un domini directe; en aquest sentit apareixen a la documentació referida a Benidorm expressions com *l'hort de la senyoria* que estava situat prop de la sènia i l'almadrava. També se sol utilitzar l'expressió *casa de la senyoria* per a designar la casa en que se centralitzava l'administració d'una senyoria territorial i on residia el batle. En la Carta de Poblament de 1666 i en altres documents es diu que el consell general s'ha reunit a la casa de la senyoria i en un altre document s'especifica que *en la sala de la casa de la señoria se sol y acostuma a juntar dits consells*.

Però en el significat més usual, senyoria vol dir l'autoritat i el domini dels senyors territorials: *prendre posesio de dita vila, baronia y castell de Benidorm, señoria y emoluments de aquella*. Benidorm, des de la seua fundació per Bernat de Sarrià al segle XIV fins a la desaparició del règim senyorial al segle XIX, ha estat sotmés durant més de 500 anys a l'autoritat dels seus senyors territorials, a la seua senyoria (vegeu **senyors de Benidorm HIST.**) i no es pot comprendre la seua història en aquests segles sense tenir present aquest fet. La denominació que tradicionalment ha rebut aquest territori senyorial ha estat el de baronia de Benidorm, especialment durant els segles XVII i XVIII. Es tracta d'una denominació que actualment es considera incorrecta però que s'utilitza moltes vegades (vegeu **baronia de Benidorm HIST.**) De vegades, els senyors de Benidorm reben el títol de baró. Al segle XVII, tenim un text que diu: *Thomas Sans, generós, procurador de Dn Puig Mari y Faxardo, Señor y Baro de les viles, y Baronies de Benidorm*. Del segle XVIII, en tenim un altre segons el qual *Josep de Puigmarí i Fajardo és Baron de las Varonias de Polope y Benidorme*. Malgrat això, el títol de baró és poc freqüent i el més habitual és el de senyor de Benidorm. A partir de 1705, rebien habitualment el títol de comtes de Montealegre i al segle XIX, el de marquesos de Valparaíso.

Com a propietaris de la senyoria, els diferents senyors territorials han tingut uns poders jurisdiccionals que implicaven el dret d'obtenir una

sèrie de beneficis econòmics derivats fonamentalment dels conceptes següents:

- Cobrament de rendes personals i per la terra, en diners o en espècie. Les més importants eren la peita, quantitat anual fixa que es pagava per la terra i les cases, i el cens, quantitat pagada en funció del valor de les terres.
- Exigència d'uns treballs gratuïts (*la sofra*), especialment importants a les senyories musulmanes, però poc importants a les cristianes. Segons Orts Berdín, es tornaren a implantar en temps de Tomàs Sanç.
- Obligació dels vassalls d'utilitzar les *regalies* o monopolis senyorials: el forn, el molí, l'hostal, la taverna, l'almàssera, etc. Com que no podien tenir competència funcionaven en règim de monopoli. Apareixen citades a les dues Cartes de Poblament de Benidorm.
- Exercici de l'autoritat judicial amb el cobrament dels beneficis que generava per multes i composicions, o siga, el canvi de càstigs físics o de presó per una quantitat en diners.
- Beneficis derivats de la jurisdicció: la fadiga era el dret preferent de compra per part del senyor en cas de venda de la terra; el lluïsmo suposava per al senyor ingressar un 10% del valor de la terra en cas de transmissió del domini útil. Hi havia altres drets, com peatge, monedatge, etc.

Els senyors de Benidorm tenien tota la jurisdicció, perquè la creació de la senyoria és anterior a les modificacions d'Alfons II. En la documentació es diu que *tenen tota la jurisdicció civil i criminal, mer i mixt imperi, alta i baixa*, la qual cosa implicava capacitat d'aplicar tot tipus de penes i càstigs, fins i tot la pena de mort. Encara que no consta en la documentació de forma explícita que s'aplicara la pena de mort, hi ha un document de 1719 que ho insinua: *Exerció la jurisdiccion civil y criminal tomando posesion de los hornos, molinos, tiendas heredades y del territorio y fuentes: Como tambien la criminal, pues buscaron â un hombre que se intituló, un tal Borja, para exercer, como exercitó, el empleo de la suprema en la horca*. Sí que consta de forma molt explícita en la documentació la pena de presó.

Ser senyor d'un territori produïa beneficis econòmics però també eren molt importants el prestigi social, els privilegis econòmics i polítics que conferia la possessió d'una senyoria. Al Regne de València era una condició imprescindible per a poder ser noble.

Els senyors posseïen les terres amb un domini directe o eminent que els atorgava dret a cobrar rendes als vassalls i a exercir la seua jurisdicció. Per la seua banda, els camperols que treballaven aquestes terres tenien dret al seu ús, i aquest dret s'anomenava domini útil. Ambdues parts podien vendre o donar en herència el seu domini de forma separada. Aquest tipus de propietat de la terra, compartida pels senyors i els pobladors és típica del règim senyorial i es denomina propietat emfiteùtica.

Normalment, els senyors eren absentistes i quasi mai no residien als seus dominis; alguns ni tan sols visitaren les senyories de Polop i Benidorm. Bernat de Sarrià, l'infant Pere d'Aragó o Alfons d'Aragó foren uns personatges molt importants en la vida política i militar de la Corona d'Aragó i massa ocupats per a dedicar el seu temps a Benidorm, que per altra banda era una petita localitat dins d'un domini senyorial molt més gran. Per exemple, Alfons d'Aragó posseïa el comtat de Ribagorça i a més les senyories de Gandia i Dénia. Ocupat en les lluites contra Castella, no pogué ocupar-se mai dels seus dominis, excepte en cas de necessitat: va ser fet presoner pels castellans i per a alliberar-lo es va exigir un rescat de 50.000 dobles castellanques que hagueren de pagar el seus dominis, tot figurant Benidorm en les relacions de contribuents. En segles posteriors, la situació era idèntica. En 1719 es diu que *los señores de Montealegre no han vivido, ni estado de asiento de sesenta años a esta parte en las dichas baronias de Polop, Benidorm, Gírlas y la Nucia, porque tan solamente han ido a dar una vuelta, una o otra vez*.

Per tant, els senyors ni podien ocupar-se de les senyories ni es considerava ocupació digna administrar-les directament. Ni tan sols acudien als seus dominis territorials per a la presa de possessió. Coneixem el cas de la presa de possessió de Beatriu Fajardo en 1655 i del seu fill Roderic Gaspar en 1687 i en ambdues ocasions són els seus procuradors que acudeixen tot presentant davant el consell municipal les certificacions escaients. Per tant, la tasca d'administrar les senyories requeia sobre els procuradors i els batlles.

Els procuradors residien a les poblacions més

importantes dels dominis senyorials, que en el nostre cas era Polop. Exercien la jurisdicció per delegació dels senyors i en el seu nom. A més d'ocupar-se del lloguer de les rendes i regalies i del pagament dels sous, controlaven els batlles locals. Entre 1654 i 1724 exerciren com a procuradors: Doménech Gil de Ugaria, el doctor Borgonyo, el doctor Berenguer i Timoteu Carbonell amb Beatriu Fajardo i el seu fill Roderic Gaspar; Dídac d'Orive amb Roderic Baltasar i Tomàs Sanç amb Josepa de Puigmarí (vegeu **Sanç, Tomàs HIST.**).

Els batlles eren responsables de la gestió econòmica de cada localitat i estaven obligats a residir-hi, tenint la seu de l'administració a la casa de la senyoria. Estava present al moment d'alfarrassar, o siga valorar aproximadament la futura collita per a calcular la part que corresponia al senyor. En 1654, era batle de Benidorm un tal Genís Lorca. En 1687, apareix com a tinent del batle i l'encarregat de custodiar el castell un tal Jaume Ots i en 1697, era batle de Benidorm Jayme Orrs; probablement en ambdós casos es tracta de la mateixa persona, Jaume Orts. El batle tenia un ajudant, subordinat seu, anomenat col·lector que s'encarregava de cobrar les peïtes, censos, etc., i que actuava com al seu secretari. A més, el batle nomenava guardes per tal de vigilar les terres i ja hem vist que a Benidorm estava, a més, encarregat de la defensa del castell i comptava per a aquesta tasca amb l'ajuda d'un tinent de batle.

La duresa del règim senyorial va originar una sèrie d'enfrontaments amb la noblesa que de formes molt diverses ocuparà tot el període de 600 anys que estem analitzant. Tots els elements no nobiliaris estaven en contra però l'enfrontament que més ens interessa ací és el dels agricultors contra els nobles. Encara que havia existit sempre un sentiment antinobiliari i de protesta a causa de les feixugues càrregues senyorials, el moment més intens fou la Segona Germania de finals del XVII.

En general, els vassalls havien acceptat les impositcions senyorials com un fet gairebé inevitable, la qual cosa no va impedir en totes les èpoques l'existència de revoltes motivades per la duresa del règim senyorial. A finals del segle XVII, cobra força el sentiment antisenyorial que començà a manifestar-se entre els agricultors, especialment en llocs com Muro on les seues condicions eren més pesades. A partir de 1670, sorgeix un grup d'agricultors que presenten davant els tribunals les seues reivindicacions.

Comptaven amb el recolzament dels rectors de les seues parròquies i de frares d'extracció popular. Es constituïren en *sindicats* que és el terme emprat en el segle XVII per a designar una associació que encomana a un advocat la defensa dels seus interessos. Fonamentaven la seua argumentació en diversos privilegis dels reis d'Aragó. Però els tribunals fallaren a favor dels nobles i fins i tot l'arquebisbe de València es posà a favor de mantenir els privilegis senyorials. Una pastoral de l'arquebisbe Rocabertí ordenava als rectors que deixaren de defensar la postura dels agricultors: *mandamos a todos los curas, vicarios y demás personas eclesiásticas, que así en los púlpitos como en los confesionarios expliquen y enseñen a todos sus feligreses quan grave pecado cometerán los que sin autoridad de la justicia dexarán de pagar a los señores los referidos derechos y pechos.*

Fracassada la via jurídica, es passà a l'acció i sorgiren bàndols que protagonitzaren incidents violents. El 1687, hi havia sis persones empresonades a Benidorm per actes de violència social. Van ser amnistiades a petició del justícia, jurats i tot el consell municipal, la qual cosa demostra que gaudien del recolzament popular. El nou procurador general, Dídac Fèlix d'Orive, va accedir als seus precis i atorgà la llibertat als detinguts. Els empresonats eren: Francesc Orts i el seu fill Jaume Orts; Pere Joan Such, Pere Vives, Domingo Vives i Antoni Orts. Des de 1693, es registren les primeres negatives a repartir els fruits segons el que estipulaven les cartes de poblament. El batle del duc de Gandia ordenà l'empresonament de quatre llauradors que es negaven als esmentats pagaments i això va ser el detonant d'una protesta antisenyorial coneguda com Segona Germania. Es va organitzar un exèrcit dirigit per Josep Navarro, cirurgià de Muro. Encara que ell era un ric terratinent, el seu exèrcit tenia molts desheretats. El moviment més fort es va registrar a les senyories dels ducs de Gandia i de Maqueda, dels marquesos d'Albaida, Dénia i Guadalest i dels comtes de Cocentaina i del Real. A la Marina, es va distingir la localitat de Tàrbena. L'exèrcit agermanat va recórrer diversos pobles i un dels seus crits, *Arca! Arca!*, que vol dir que calia apedregar els senyors, apareixerà posteriorment en les revoltes antisenyorials del XVIII. La revolta finalitzà amb la destrucció de l'exèrcit agermanat, l'execució de Josep Navarro i la condemna a galeres de molts agermanats. No aconseguiren cap de les seues reivindicacions i això explica que, en la posterior

Guerra de Successió, els nobles o *botiflers* es feren partidaris de Felip V. Josepa de Puigmarín i Fajardo, senyora de Benidorm, va rebre posteriorment de Felip V el títol de comtessa de Montealegre com a premi per la seua fidelitat. Els *maulets* o llauradors descontents es posaren de banda de l'arxiduc Carles perquè havia promés abolir els drets senyorials. El triomf borbònic suposà també el triomf dels senyors que conservaren tots els seus privilegis i fins i tot enduriren les seues exigències. En efecte, a la segona meitat del XVIII, els senyors protagonitzaren l'anomenada *reacció feudal* que provocà revoltes antisenyorials per tot el sud del Regne de València. A Benidorm, no coneixem cap d'incident d'aquest tipus, encara que consta que havien sigut maulets fins i tot després de la victòria dels Borbó. La dura administració del procurador Tomàs Sanç és el símbol a Benidorm i Polop, d'aquesta reacció feudal. De tota manera, el 1762 Lluís Teixeiro, marquès d'Albudeite i espòs de Josepa Rocafull, comtessa de Montealegre i senyora de Polop i Benidorm, indica entre les millores que ha introduït a les senyories de la seua dona *una carzel-fuerte en la villa de Venidorme*, la qual cosa indica que hi havia malestar social.

A principis del segle XIX, les Corts de Cadis aprovaren la llei de 6 d'agost de 1811 que abolia el règim feudal al camp, o siga que eliminava les prestacions jurisdiccionals i personals i els privilegis exclusius referents als monopolis econòmics o regalies. No se suprimien les senyories territorials. La llei va ser abolida per Ferran VII però l'adveniment al poder del liberalisme durant el Trienni Liberal suposà la promulgació de la llei d'11 de desembre de 1820 que va abolir de nou el règim senyorial i va obrir la porta a la noblesa perquè posara a la venda les seues terres. Va ser anul·lada l'ordre per la restauració de l'absolutisme, però de tota manera els senyors tingueren dificultats per a cobrar les seues rendes per la negativa dels camperols a pagar-les. Finalment, a la mort de Ferran VII, l'abolició del règim senyorial fou confirmada per una altra llei del 30 d'agost de 1836 i es posava fi a un sistema que a les nostres terres havia durat més de 600 anys. A tot Espanya, les vendes de propietats nobiliàries foren molt grans, superiors a les originades per la desamortització civil i eclesiàstica. A Benidorm, està pendent l'estudi de la venda de les terres del comte de Montealegre per tal de conèixer la fi del règim senyorial. Pel que fa al Reg Major, sabem que la venda del domini directe es va fer a

principis del segle XX. Com que no s'havia abolit la senyoria territorial, es va mantenir la propietat compartida del Reg Major entre els comtes de Montealegre i marquesos de Valparaíso per una

banda i la comunitat de regants per una altra al llarg de tot el segle XIX (vegeu **Reg Major HIST.**).

Diccionari de Benidorm